

Osobní vzpomínky a komentář k rozdělení zpravodajských služeb.

PhDr. Jiří Růžek

I.

Uplynul třicet a jeden rok od rozhodnutí české a slovenské politické reprezentace ukončit soužití v jednom státu a na jeho půdorysu uzákonit a vytvořit státy dva. Pro mě je to dostatečný časový odstup, abych si uvědomil důvody, souvislosti a následnosti, které by člověku, zajímajícímu se o moderní dějiny, neměly uniknout. Uvědomuji si, jak citové a citlivé je toto téma, ale ani sebevíce citu a niterného prožitku by nemělo převážit nad rozumně a logicky hodnocenými fakty. Ač to někomu může znít krutě, přesto 31. prosince roku 1992 po tři čtvrtě století skončil politicko-geografický konstrukt, nazývaný Československo. Říká se, že státy přestávají existovat, když přestane fungovat idea, která je stvořila. Pokud nikdo nestál o pokračování „Domu habsburského“ (snad s výjimkou českých Němců) v roce 1918, pak se obdobná situace opakovala po konci komunistické vlády v Československu, na které byl hrabalovsky vypsán „inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet“.

Zdá se, že ve zmatcích 28. října roku 1918 doháněla pražská politická scéna rozjetý kočár protiválečného a protirakouského lidového srocení, které klidně mohlo přerůst do revolvy bolševického typu, jak to zažilo Bavorsko či Maďarsko. Ulici se podařilo „mužům Října“ zklidnit vyhlášením republiky, která nejen zdělila problémy Rakouska-Uherska, ale o některé nové se sama přičinila. Prvním byl prezíravý a negativní postoj k českým (sudetským) Němcům, kteří nebyli přizváni k rozhodování o novém státu. Druhým bylo nedodržení slibu autonomie pro Slovensko, vedoucí až ke vzniku samostatného státu. Třetím bylo přecenění stavu české společnosti, která však nebyla dostatečně připravena přijmout a rozvíjet zásady občanské společnosti a demokratického státu. Obrazně řečeno, tyto nálože, které česká politika zakopala do základů státu, postupně vybuchovaly a byly příčinou všech krizí, počínaje Mnichovem 1938, přes 2. republiku, Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát až po komunistický převrat a nastolení diktatury sovětského typu. Nemělo být překvapením, že dlouhodobě opomíjené česko-slovenské vztahy se stanou jedním z hlavních a dominantních témat po 17. listopadu 1989. Přesto byla většina překvapena.

II.

Politický a vládní úkol rozdělit státní správu v poměru 2:1 během půl roku se v mnoha ohledech mohl jevit jako nesplnitelný. Zejména když se jednalo o federalizované části jako byly ozbrojené síly, policejní sbory a zpravodajské služby. Přesto každý resort a každá organizace našla způsob, jak se s tím zadáním vyrovnat k více méně oboustranné spokojenosti.

V roce 1992 jsem sloužil v Úřadu pro zahraniční styky a informace FMV ve funkci náměstka ředitele pro logistiku. Doprovázel jsem ředitele úřadu gen. Procházku na porady k ministru vnitra P. Čermákovi (ODS), kde byly stanoveny termíny a kontrolní dny k projektu rozdělení federálního ministerstva vnitra. První, co mi po letech vytane v myslí, bylo všeobecné přesvědčení, že rozdělení organizace musí být korektní a spravedlivé. Navzdory emocím, které občas lomcovaly s politiky či politickými komentáři, bylo zpravodajcům jasné, že si

XV. medzinárodné sympóziu ABSD, Bratislava 11.9.2023

právě teď vytvářejí nové vztahy k partnerům, s nimiž by měli v budoucnosti spolupracovat. Prostě jsme společně nedovolili, aby vznikl sebemenší prostor pro trucování či chytračení.

Rozdělení Úřadu pro zahraniční styky a informace nebyl zdaleka ten nejtěžší úkol v rámci státní správy. Situaci úřadu totiž výrazně „zjednodušilo“ rozhodnutí ministra J.Langoše a jeho prvního náměstka J.Rumla, jímž na podzim roku 1990 zrušili Zpravodajskou službu FMV. Tímto rozhodnutím přišla o všechna teritoriální i zahraniční pracoviště a až na několik výjimek o všechny operativní a analytický personál. Rozvědka ve smyslu svého poslání přestala existovat a zůstal úřad, který se snažil vyrovnat s následky „amputace“ tak, aby ztráty materiální i morální byly co nejmenší. Že se to vedení ÚZSI podařilo dokazuje fakt, že organizace nebyla traktována na předních stránkách novin a v TV (jako ÚOÚD FMV, resp. FIS/FBIS).

Prvním krokem k delimitaci byly úplné inventury movitého i nemovitého majetku, z nichž vznikaly návrhy pro dělení. Ty byly předmětem jednání a po odsouhlasení oběma stranami podkladem pro delimitační protokoly. Mým partnerem byl za slovenskou stranu jmenován plk. Imrich Vaváček, zkušený detektiv a policista, který k tomuto úkolu přistupoval korektně a vstřícně.

Dělení personálií obstaral plk. JUDr. M.Ligocký a na české straně jeho zástupkyně, pplk. JUDr. K. Šmejkalová. Rozdělení operativních svazků měli na starosti náměstci ředitele plk. JUDr. P. Holan – Hanousek a plk. Ing. P. Tonhauser-Zvara. Vzpomínám si, že pro toto dělení byl vytvořen „pracovní“ 99. odbor ÚZSI, na který byla převáděna všechna delimitovaná zpravodajská agenda. V paměti chovám čilý dopravní ruch na dálnici D1, po níž nákladní vozidla převážela materiál sem či tam. Celý proces delimitace uzavřela legendární schůzka tří ministrů v Praze Na Spiritce, kde společně podepsali (a zapili) závěrečné protokoly. Za pár dnů jeden stát zanikl a dva vznikly.

III.

Existuje několik definic, které říkají, co je stát. Nicméně ve vztahu k zpravodajským službám je stát jejich zřizovatelem; prostřednictvím vlády je úkoluje a pracuje s jejich informačními výstupy. Na první pohled je věc jasná, jenže realita počátku 90. let byla jiná. Prožívali jsme dobu, ve které se „ztratil nepřítel“ a která velela omezovat prostředky k udržení bezpečnosti a obrany. Osvědčené a vyzkoušené římské přísloví „Chceš-li mír, připravuj válku“ znělo tehdy tak nesmírně agresivně a militaristicky, že si je nedovolil špitnout žádný evropský politik. Ba ani ve chvíli, kdy se ostře válčilo na Kavkaze, v Kuvajtu či Jugoslávii; vždyť to přeci nebyla „válka“, ale „peace-keeping“!

Nebylo tedy divu, že se politici dívali na zpravodajské služby jako na pozůstatek studené války či pozůstatek komunistické diktatury. Nechyběl jim při rozhodování jejich informační produkt (pokud jej byly schopny předložit), neboť všechny potřebné informace čerpali přeci z novin a televize! Mohl bych to nazvat „dobou rajské nevinnosti“, kdybych nevěděl, že to byla doba amatérismu a diletantství, pod nímž – mim jiné - probíhaly špinavé obchody a čachry.

Celou dekádu zůstávaly zpravodajské služby trpěným atributem státu, což výrazně přispělo k jejich demoralizaci a zplanění. Dodnes mi vadí tehdejší „zpolitizování“ zpravodajských služeb přidělením do gesce jednotlivých koaličních stran a vytváření klientelistických vazeb na politické strany. Snad nejvíce to bylo vidět na osudu BIS a jejích předchůdkyň. Druhou tváří jedné mince byla resignace vedení některých zpravodajských služeb na rekonstrukci

XV. mezinárodní sympóziium ABSD, Bratislava 11.9.2023

zpravodajského výkonu, která se téměř doktrinálně vešla pod termín „Velké předstírání“. Pokusem získat objektivní informace o stavu jednotlivých zpravodajských služeb byl jejich audit v roce 1998, který prosadil ministr J.Bašta (ČSSD). Výsledek auditu byl (velmi eufemisticky řečeno) více jak překvapivý; ministr Bašta byl zakrátko odvolán a vicepremiér Vl.Špidla lakonicky konstatoval, že doba není příznivá k nějakým zásadním změnám!

Zpravodajskou komunitu jsem opustil v roce 2003 a od té doby jsou moje kontakty s ní sporadické. Přesto si – v kontextu domácích i světových událostí – troufnu odhadnout, že zpravodajské služby jsou, bohužel, stále krok pozadu: Komentují to, co se událo, ale nedokážou přinést informace o tom, co se připravuje a chystá. Příkladné je to jak v případě nerozpoznání cílů ruské zahraniční politiky, tak v neznalosti ruské politiky vnitřní, jejích rozhodovacích center a mechanismů.

Rusko-ukrajinská válka nicméně exemplárně dokumentuje příčinný vztah mezi vládou a zpravodajskou službou. Ukrajínští zpravodajci chrání životy civilistů i vojáků a za cenu ztrát a obětí budují prestiž své organizace. Vsázce je totiž osud státu i celého národa a jistě se shodneme, že to je sakramentsky vysoká motivace. Pro naše zpravodajce by to mohl být alespoň námět k přemýšlení.

Děkuji za pozornost!